

діалогу між учнями та педагогами, який базуватиметься на взаємоповазі та уважного ставлення до індивідуальності кожного учня. Лише за таких умов процес формування особистості учня відбуватиметься гармонічно, з чітким баченням власної позиції та відчуттям безпеки.

Вимогливість, що супроводжує освітній процес, покликана стимулювати дітей, які ще не здатні контролювати свою діяльність, до навчання, самостійної організації навчання. Проте невмотивовано завищена вимогливість учителя викликає протест у підлітка, а іноді й зворотню реакцію, коли учень взагалі припиняє працювати, демонстративно не виконуючи завдання вчителя. Це призводить до напруження в стосунках, нерозуміння й конфліктів.

Невідповідність прав та обов'язків учня призводить до конфліктних ситуацій двох видів. Перший вид конфліктних ситуацій викликає підліток, який прагне розширити свої права, але при цьому мати якнайменше обов'язків. Він маніпулює поняттями «Я – дорослий» і «Я – дитина» залежно від своїх бажань і ситуацій, у які потрапляє. Другий вид конфліктної ситуації створюють дорослі, позбавляючи дитину її прав і розширюючи коло обов'язків. Як приклад – обов'язок беззаперечного виконання всіх вимог дорослих за неможливості їх обговорення дитиною, висловлення свого ставлення й відмови від виконання. Обидві ситуації призводять до конфліктів, виходом із яких є врівноваження прав та обов'язків підлітка.

Таким чином, соціальне оточення підлітка відіграє основну роль у формуванні його системи цінностей, вподобань, переконань, а також емоційного стану, який чинить вплив на соматичний стан підлітка.

Список використаної літератури:

1. Антропов Ю.Ф. Психосоматические расстройства у детей и подростков. /Ю.Ф.Антропов, Ю.С.Шевченко. – М.: Издательство Института психотерапии, Изд-во НГМА, 2000. – 320 с.
2. Брызгунов И.П. и др. Психосоматика у детей. /И.П.Брызгунов. – М.: Психотерапия, 2009. – 480с. – (Из практики педиатра).
3. Єременко Т.Б. Типологія акцентуацій характеру підлітків з психосоматичними розладами / Т.Б. Єременко // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. – К.: ГНОЗІС, 2009. – Том. XI. – Ч. 6. – С. 164 – 173.
4. Исаев Д.Н. Эмоциональный стресс, психосоматические и соматопсихические расстройства у детей. /Д.Н.Исаев. – СПб.: Речь, 2005. – 400 с.
5. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков // Психология индивидуальных различий. Тексты / Под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, В.Я. Романова. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – С. 288 – 318.
6. Масік О.І., Піпа Л.В., Лисиця Ю.М. Особливості клінічної картини психосоматичних розладів у підлітків // Вісник Вінницького національного медичного університету. Клінічні дослідження. – 2016, №2 (Т.20). – С. 390 – 393.
7. Сандомирский М.Е. Психосоматика и телесная психотерапия: Практическое руководство. / М.Е. Сандомирский. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 592с. – (Библиотека психологии и психотерапии).
8. Турецька Х. Теоретичні основи психосоматичного підходу [Електронний ресурс] / Х. Турецька Режим доступу: <http://psytopos.lviv.ua/studentam>.
9. Харченко Д. М. Психосоматичні розлади: теорії, методи діагностики, результати досліджень: Монографія. – К.: Міленіум, 2009. – 280 с.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Шавровська Н.В.

А. В. Грибук

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА

Специфіка роботи практичного психолога, система методів, які він застосовує в процесі вирішення професійних завдань, вимагають високого рівня його особистісного розвитку, зокрема особистісних якостей, які є важливим інструментом його професійної діяльності, та

передбачає постійне пізнання ним самого себе, позитивну Я-концепцію й само ставлення, психокорекцію власних проблем. Особливо, це стосується процесу навчання у вищій школі, коли відбувається інтенсивне професійне становлення студента як фахівця. Професійне становлення, зростання особистості майбутнього психолога як професіонала входить нині до кола пріоритетних завдань вищої школи. Відтак особливої уваги потребує вивчення складових цього процесу, його психологічних детермінант та умов.

Термін «професійне становлення фахівця» це - незворотно спрямована закономірна зміна основних компонентів структури (формування професійно важливих якостей) особистості працівника, яка відбувається у процесі набуття професійної освіти та опанування ним професійною діяльністю, розвитку професіонала, реалізації професіоналізму, професійної самореалізації та самоактуалізації в цій діяльності [2].

У психологічній літературі професійне становлення розглядається у контексті загальної проблеми життєвого становлення особистості. В якості окремі аспекти проблеми професійного становлення вчені досліджували: розвиток особистості у процесі професійної діяльності, професійне самовизначення та деструкції, кризи професійного становлення, умови та ефективність професійної діяльності, адаптація людини до професійної діяльності, самодіяльність професійного становлення [1].

Проблема професійного становлення майбутнього психолога широко представлена у працях О. Бондаренко, С. Васьківської, Ж. Вірної, В. Власенко, Л. Долинської, О. Дусавицького, П. Горностай, Т. Говорун, Є. Заїки, О. Іванової, В. Карікаш, Н. Коломінського, Н. Крейдуна, С. Максименка, В. Панка, Н. Пов'якель, Ю. Приходько, Л. Терлецької, Л. Уманець, Н. Шевченко, Н. Чепелевої, Т. Щербакової, Т. Яценко. Ними висвітлюються питання актуальності особистісного зростання психолога під час навчання, розвитку його професійного мислення, комунікативної сфери, ціннісно-сміслового ставлення до професії, умов формування професійно значущих якостей, визначена роль активних методів навчання та інтерактивних методик у процесі професійної підготовки, схарактеризовано вплив виховного чинника на становлення його особистості, особливості підготовки до різних аспектів професійної діяльності тощо.

Розглядаючи підготовку майбутніх практичних психологів як період професійного становлення, можна припустити, що цей процес розвитку професійно значущих якостей та здібностей, професійних знань і вмінь, супроводжується активним якісним перетворенням особистістю свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового способу життєдіяльності - творчої самореалізації в професії [5].

Т. Кудрявцев [4] розглядає «професійне становлення» як тривалий процес розвитку особистості із початку формування професійних намірів до повної реалізації себе в професійній діяльності. Центральною ланкою цього процесу виступає професійне самовизначення. Вчений також вважає, що професійне становлення не є короточасним актом, що охоплює лише період навчання у ВНЗ. Воно є тривалим, динамічним, багаторівневим процесом, що складається із чотирьох основних стадій (виникнення професійних намірів; безпосереднє професійне навчання; процес активного входження в професію; повна реалізація особистості в професії). Перехід до кожної наступної стадії закладається в ході попередньої і супроводжується виникненням у суб'єкта ряду суперечностей і криз.

На думку Е. Зеєра, професійне становлення, будучи «формуванням» особистості, адекватної вимогам професійної діяльності, припускає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціальної взаємодії особистості, включення її в різноманітні професійно значущі види діяльності. Такий підхід до розуміння процесу соціалізації дозволяє говорити про те, що особистість у цьому процесі повинна змінитися так, щоб відповідати вимогам професійної діяльності [4].

З нашої точки зору, професійне становлення, крім необхідності відповідати вимогам конкретної професійної діяльності, повинне розглядатись у контексті вирішення професійно важливих завдань, що поступово ускладнюються та сприяють оволодінню фахівцем необхідним комплексом професійно значимих ділових, особистісних, комунікативних, моральних якостей тощо.

Проблема професійно-особистісної підготовки психолога-практика включає чотири взаємопов'язані аспекти: побудову теоретичної моделі спеціаліста, яка передбачає розробку стандартів (норм і нормативів), вимог до особистості та діяльності практичного психолога; первинний відбір професійно придатних кандидатів; розробку змісту навчання і розвитку психологів-практиків; розв'язання проблем власне професійного самовизначення спеціалістів, провідною з яких є проблема професійної ідентифікації [5].

В. Панок [3] вказує на значимість процесу професійної підготовки в межах навчання у ВНЗ та пропонує трирівневу структуру отримання професійних психологічних знань. Основу першого, загальнонаукового рівня мають становити теорії, гіпотези та факти, що встановлені в дослідженнях. Другий рівень - це практична психологія, третій - прийоми і досвід роботи у конкретній техніці (техніках), або так званий індивідуально-типологічний рівень, покликаний урахувати особливості кожної особистості, що навчається.

На нашу думку, навчальний процес у ВНЗ повинен орієнтуватись на використання ряду психологічних засобів активізації професійного становлення студентів у формах як цілеспрямованого застосування психодіагностики професійно важливих якостей, консультування, так і соціально-психологічних тренінгів (СПТ) професійного і особистісного зростання, спрямованих на активізацію відповідних структур в особистості майбутнього спеціаліста. Участь у тренінгових групах дозволить студентству оволодіти системою відповідних психологічних знань, сприятиме зростанню самопізнання учасників та здатності до позитивного самоставлення до себе і життя, стимулюватиме розвиток здатності аналізувати власну поведінку з метою допомоги собі й іншим у досягненні більш ефективних міжособистісних взаємин.

Сучасні дослідники використовують різні методи та різновиди СПТ, проте керуються у своїй роботі спільними позиціями. Насамперед, це орієнтація на широке використання навчального ефекту групового впливу; реалізація принципу активності суб'єкта через включення в навчання, виконання спеціальних вправ; створення в процесі роботи групи ситуацій, у яких членам групи необхідно самим знайти розв'язання проблеми; поєднання інтелектуальних та емоційних аспектів психіки [1].

Отже, оптимізація процесу особистісно-професійного розвитку також повинна включати необхідність формування професійних установок, умінь та навиків. Серед детермінант успішного професійного становлення майбутніх психологів у період навчання у ВНЗ також можна виокремити морально-етичне вдосконалення їхньої особистості, сприяння самореалізації та вирішенні особистих психологічних проблем, активізацію професійної мотивації, єдність змісту, форм, методів навчання, суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачами та студентами. Крім того, важливою передумовою ефективної професійної діяльності практичного психолога виступає процес гармонізації особистості, що забезпечує рівень його майстерності. Одним із провідних методів формування гармонійної особистості фахівця-психолога виступає принцип особистісного підходу, про необхідність розробки та запровадження якого у навчально-виховну систему говорять чимало зарубіжних та вітчизняних учених.

Список використаної літератури:

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности: учеб. пособ. для вузов. Москва, 2001. 511 с.
2. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога. Луцьк, 2003. 320 с.
3. Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема. Вопросы психологии. 1988. № 2. С. 19–26.
4. Зеер Э.Ф. Психология профессий. Москва, 2003. 336 с.
5. Яценко Т. С. Концептуальні засади і методика глибокої психокорекції: підготовка психолога практика, 2008. 226 с.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент С. М. Аврамченко